

PO BUČELAH SE VIŽEJ*

Marko Štuhec: Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren, Studia humanitatis, Apes 1; Ljubljana 1995, 201 strani.

ŠKUC in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani s pričujočo knjigo začenjata novo "podzbirko" že uveljavljene zbirke Studia humanitatis.

Za svoje prvo srečanje z raziskovalnim delom Marka Štuheca in z njegovim prepoznavnim, osvežujočim slogom pisanja moram "okriviti" prav Zgodovino za vse - njegova razprava Kranjska suita za zrelo, vilico, nož, žlico, kavno ročko, čajnik in njuhalni robeč namreč začenja prvo številko prvega letnika (Zgodovina za vse, 1/1, 1994; str. 1-9).

Drugo srečanje z njegovo vizijo zgodovine plemiškega vsakdanjega življenja sem (skupaj s številnim občinstvom v CD) doživel na 27. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Ljubljani jeseni 1994 (njegov referat je nosil naslov Slava na poliei, cesar na steni in podgane v damastnih prtih).

V obeh primerih me je pritegnila zlasti vztrajnost in zasliševalska trma, začinjena z obilico zdrave domišljije in predstavnosti, s katero je pisec (predavatelj) iz prav skopuško molčečih in navidez neuglednih virov (zapuščinskih inventarjev) pričaral holywoodsko kričeče prizore davno minulih časov. Dva omenjena izleta v "čarobni svet plemiških inventarjev" sta bila seveda premalo za poglobljen odnos do ponujenega, zadostovala pa sta za to, da sem ob izidu omenjene knjige znal vsaj približno presoditi, kaj bi utegnile skrivati sivobne platnice.

Avtor z neprizanesljivim odnosom do svojih "žrtev" (inventarjev), ki jih secira v skladu s parolo "ZAPUŠČINSKI INVENTAR NA PRAFAKTORJE !" v devetih poglavjih obdela 122 inventarjev iz dveh za generacijo (40 let) ločenih desetletij. Prvo desetletje zajema sredino 17. stoletja (1651 - 1660, 51 inventarjev), dru-

go pa začetek 18. st. (1701 - 1710, 71 inventarjev). Za to razmejitev se je avtor odločil zaradi dejstva, da je v inventarjih popisano premoženje "nastajalo" od 15 do 25 let, iz česar sledi, da se možne spremembe v strukturi lahko pojavijo šele v daljšem obdobju. Druga omejitev je veljala zapustniku - avtor je namreč preučil le inventarje posvetnih plemičev.

Štuhec poskus (kot sam odkritosrčno napiše) seveda ni "Kolumbov jajc", saj so zgodovinarji inventarje že precejkrat uporabili kot pripomoček za raziskavo različnih komponent preteklosti (gospodarstva, noš, posestne zgodovine), je pa prvi primer uporabe inventarja "samega po sebi" - kot izključnega in vsaj v glavnem samozadostnega vira. Njegovi predhodniki so se namreč zadovoljili s preučevanjem posameznih komponent tega večdelnega vira (npr. vpisanih listin, oblek, nepremičnin), dobljene izsledke pa so primerjali in dopolnjevali z drugimi ustreznimi dokumenti (mitninskimi in trgovskimi knjigami, sodnimi protokoli ipd.).

Za inventar velja, da predstavlja popis različnih vrst imetja po lastnikovi smrti.

Zapustnikovo imetje, ki ga je komisija popisala, so vtaknili v eno od 16 (ali več - do 19) rubrik - pač glede na vrsto (nepremičnine, gotovina, listine, knjige ...), te delitve pa se v nekaj poglavjih drži tudi Štuhec.

Najpomembnejša komponenta moči plemiške družine je tudi v 17. st. (še vedno) zemlja (nepremičnine), komisariji pa so radovednemu raziskovalcu s svojo natančnostjo ohranili celo podatke o strukturi nepremičnin (zemljiška posestva, bivališča, gospodarska poslopja, pravice iz lastništva nepremičnin), njihovi legi (pomembno zlasti za hiše v mestu) ter ponekod tudi o stilu gradnje.

Le malo manj pomemben segment inventarja predstavlja rubrika "gotovina" - avtor jo je obdelal v posebnem poglavju, obogatil pa s primeri in preračunavi.

Z listinami se je ukvarjala naslednja rubrika, vanjo pa so vpisovali tako listine, ki so nastale v zvezi z zapustnikom (plemiške in univerzitetne diplome, ženitna pisma), kot tudi tiste v zvezi z gospodarstvom (zadolžnice, zaščitna in kupna pisma).

Zadnji primer, ko rubrika inventarja preide v samostojno poglavje Štuheceve razprave, je rubrika o knjigah iz plemiških knjižnic. Komisariji so si za opis v glavnem vzeli dovolj časa in potrpljenja (kar v večini primerov niti ni bilo pretirano težko, saj je bilo število knjig na polieah kranjskih žlahtnikov včasih enako knjižnemu bogastvu dandanašnjih yuppiejev, živečih v dobro

* Zbirka Apes (opis, lat. čebelo) bo (sodeč po tej in nopovednih knjigah) v izdajanju del s področja humanistike prineslo nov, svež veter, ki ga (v manjšem obsegu - s publiciranjem razprav) že dve leti uspešna "meša" tudi revijo, ki jo imote pred sabo. Noslov mojega poročila (gre za naslov knjige o dvornem čebelarju Antonu Jonši) velja predvsem sedanjini in bodočim piscem zgodovine, ki bodo verjetno tudi s prebironjem omenjene zbirke iskali svoj slog pisonja, ponujene teme po jim lahko noprveža tudi morsikokšen izziv in jih spadbuče k pisonju kake izmed manj "zgodavinskih" zgodavin.

izoliranih novogradnjah). Osnovni elementi popisa knjig so naslednji: naslov, format, jezik in področje (iz analize izhaja, da so se žlahtniči zanimali predvsem za medicino, pravo, astronomijo in religijo (molitveniki, katekizmi), lokalpatriotizem pa je že tedaj prodajal razne "zgodovine"). Knjižni jeziki, ki so bili zastopani v domačih knjižnicah, so bili enaki kot drugod po tedanji Evropi - latinščina, nemščina, italijanščina, francoščina in (celo) hebrejščina.

Po precej lagodnem prenašanju rubrik iz inventarjev v samostojna poglavja študije, se je pisec odločil za naporejšje, a dražljivejše iskanje interpretacij in povezav več skupin podatkov. Ostanek razprave je zato namenjen "oživljanju" prej mrtvih in v več rubrik razmetanih vpisov. Iz podatkov o posteljnem perilu, zavesah, posteljah in umivalnih kompletih vstaneta oprema in videz spalnice, sob za služinčad in stražo, iz suhoparnega naštevanja majoličnega, srebrnega in kositrnega posodja pa zadiši in zazvenči kuhinja (s tropom rdečeličnih bunkastih pune, ki v čeburu kropa zaklanim kuram pulijo perje, vred). Na posodje avtor naveže zgodovino uporabe jedilnega pribora (tudi pribor se navaja v inventarjih) in opiše razvoj norm obnašanja pri jedi. Z vpisi v inventarje je ovekovečena tudi enakopravnost med moškim in ženskim kadilsko-njuhalskim svetom (vsaj v začetku), medtem ko so bile ženske v obravnavanem obdobju pri kavopivstvu celo precej enakopravnejše ("bingeljnova sušica", ki so jo prerokovali moškim kot posledico uživanja kofetka, je bila prav gotovo prehuda kazen za užitke ob črni brozgi).

Za dišeč epilog omenjenemu poglavju nas Štuhee seznanjajo z umivalno in siceršnjo higiensko (ne)kulturo kranjskega plemstva, ki je (skladno s časom in splošno mentaliteto poreformatorske katoliške strogosti) dajalo prednost bio-drgnjenju z brisačami (na suho) in intenzivnemu parfimiranju, kar je bilo po splošnem mnenju veliko bolj zdravo od prepogostega umivanja, ki tanjša kožo in slabi odpornost.

Kakorkoli že - vsi relativno zdravi, relativno bogati ali relativno pametni so slejkoprej končali absolutno mrtvi in postali središče mrzlične dejavnosti in pogosto tragikomičnih zapletov (pečatenje zapuščine, določanje komisarjev, varuhov), katerih nasledek je bil inventar, ki mu je sledila bolj ali manj mirna in prijateljska delitev zapuščine. Zadnji dve poglavji se ukvarjata z deželno regulativo (ročini) in prakso vodenja zapuščinsko-skrbniških zadev, seznanjata pa nas tudi z dolžnostmi in odnosom zapustnikovih svojcev do teh postopkov.

Med opisom "krsta grofovskega paglavea", ko je bilo dete "vključeno v krog tistih, ki jim je neka v svojem

času prejkone anonimna smrt na križu tam daleč v odročni rimski provinci prinesla odrešenje" in med smrtjo nekega drugega plemenitnika, podrtga "od zamazane takee smrdljivega kmetavza v ravsu zaradi mesnega krajeerja" ter "solzami vdove Prešeren" zaradi izgubljenih 50 srebrnih kron in nakita, leži nad sto usod. Pravzaprav je obračun z vsemi temi ljudmi na komaj dvesto straneh skorajda po božje predrzen, čeprav nas v hipu potolažijo avtorjevo poštenje, dobro opravljeno delo in primeren odnos do gradiva - navsezadnje ubožci niso umrli zaman.

Od prve do zadnje strani nas namreč pisec preseneča in priteguje zlasti s svojim bravuroznim stilom, nevsiljivo rabo arhivskih citatov (njegovi prevodi so mojstrovine, ki ne zadenejo le bistva, temveč tudi duh in dikičjo časa, v katerem so teksti nastali), mojstrskim obvladovanjem pisnega izražanja ter iskrivo in dobronamerno ironijo.

Štuhčeve knjige prav zaradi teh odlik ne bi smel prezreti noben zgodovinar ali arhivist, ki se ukvarja z obravnavanim obdobjem, toplo pa jo velja priporočiti tudi vsem tistim, ki uživajo ob dobri knjigi - pa čeprav ne popisuje ravno padea komunizma ali martuljske gobarske zarote.

Aleksander Žižek

KAKO SO ŽIVELI...

To in ono o meščanstvu v provinci, uredili Tatjana Badovina in Rolanda Fugger Germadnik, Pokrajinski muzej Celje, Celje 1995, 80 strani.

Zbornik je simpatičen skupek izredno kvalitetnih prispevkov, ki ga je izdal Pokrajinski muzej Celje ob odprtju razstave o življenju celjskega meščanstva v 19. stoletju. In kot je še tako zahteven obiskovalec razstave skozi izhodna vrata odhajal poln navdušenja, lahko tudi za zbornik ugotovimo nekaj podobnega. Zapisi v njem nas popeljejo na različna področja meščanskega življenja. Najprej se na prijeten način seznanimo o razmerju med središči in provinco, nato pa nas živi opisi postavijo v meščanski interier, posedejo za jedilno mizo, marsikaj novega izvezmo o družabnem življenju ter spoznamo olikano obnašanje meščanov. Naš sprehod nato nadaljujemo po literarnem in glasbenem ustvarjanju, se ustavimo pred portreti, za konce pa se odpravimo še na nekatera v prejšnjem stoletju priljubljena potovanja.

V zanimivo branje nas uvede kratek in jednat prispevek Vasilija Melika¹ o spogledovanjih in razmerjih

¹ *Vasilij Melik, Središča, provinca, meščani, str. 5-9.*